Länsstyrelser
Kalmar län

VELLINGE
KOMMUN

LIFE-BaltCoast

Att skapa livsrum – Projektet LIFE–BaltCoast

Målet för naturvårdsprojektet LIFE–BaltCoast är att bevara landskapets karaktär och den biologiska mångfalden i de låglänta kustavsnitten runt Östersjön, i synnerhet strandängar, kustlaguner och sanddyner. Inom ramen för projektet återskapas även kustmiljöer som är på väg att försvinna.

I det gränsöverskridande projektet deltar **24 partners**, såväl offentliga som privata, från Danmark, Estland, Litauen, Tyskland och Sverige. Projektet organiseras och leds av Stiftung Naturschutz Schleswig-Holstein i Tyskland.

Åtgärder genomförs på 34 platser längs kusten runt Östersjön, på privat mark, såväl som offentligt ägd. Diken läggs igen, bete med tåliga häst- och kreatursraser återupptas, dammar anläggs för strandpaddor och grönfläckiga paddor och vresrosbestånd bekämpas. I projektet fungerar Falsterbo och Vellinge ängar samt Ölands ”sjömarker” som referenslokaler.

Johannesnycklar

Ett viktigt syfte med projektet LIFE–BaltCoast är att öka intresset och respekten för naturen bland befolkningen samt att **sprida kunskap** om våra känsliga ekosystem. Detta görs på föreläsningar och i samband med guidningar, genom speciellt framtagna foldrar och broschyrer, genom uppsättandet av informationsskyltar på de aktuella platserna samt inte minst genom artiklar och inslag i massmedia. Allt detta skapar förutsättningar för nya värdefulla naturupplevelser.

Till projektet, som pågår till 2011, har 5,7 miljoner euro avsatts. Cirka 60 procent av **finansieringen** sker via EU:s LIFE III–program. Resterande medel kommer från offentliga myndigheter och regionala organisationer i de deltagande nationerna.

De fem deltagande projektländerna

Tillsammans når vi långt! – Internationell målsättning

Det övergripande målet för projektet LIFE–BaltCoast är att skydda och återskapa det speciella, låglänta landskapet runt Östersjön med dess kustlaguner omgivna av strandängar, betesmarker, dyner eller alvarmarker.

Tillsammans med partners i Danmark, Estland, Litauen och Tyskland vill vi i Sverige bevara det karakteristiska ”lagunlandskapet” åt kommande generationer.

Livsmiljöer återskapas inom projektet för ett antal utrotningshotade arter, däribland vadarfåglar som sydlig kärrsnäppa, skärfläcka och brushane samt för groddjur som grönfläckig padda och strandpadda.

Möte i betesmarken – närkontakt mellan naturvårdare

De kustlaguner som ingår i projektet LIFE–BaltCoast har problem som förekommer på många andra

Medarbetare från fem nationer – Projektgruppen

platser runt Östersjön. Erfarenheterna från restaurerings- och bevarandearbetet i de enskilda projektområdena kommer på sikt andra hotade kustavsnitt till del. Detta bidrar till att påskynda det viktiga arbetet med att rädda unika kustmiljöer runt hela Östersjön.

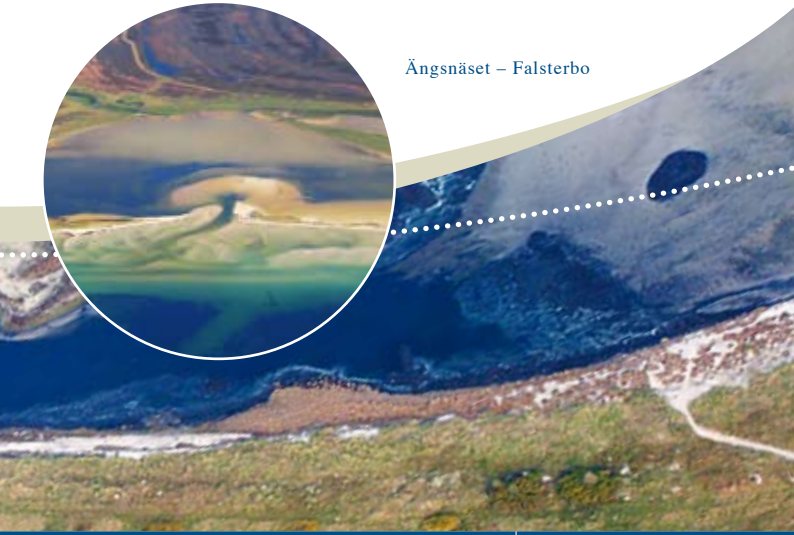

Ängsnäset – Falsterbo

Vellinge

Falsterbonäset utgör den sydvästligaste udden på den skandinaviska halvön och markerar gränsen mellan Öresund och Östersjön. Mest känt är Falsterbo för det omfattande flyttfågelstråket som varje höst drar fram över Näset. Beräkningar visar att ca 500 miljoner fåglar lämnar sina skandinaviska häckningsplatser på nordligare breddgrader och beger sig söderut om hösten.

Naturen på Falsterbonäset är mycket speciell. Vidsträckta Natura 2000-områden och naturreservat skall garantera att den unika landskapsbilden bevaras. Många sällsynta växt- och djurarter har stabila bestånd på de betade strandängarna och i kustlagunerna.

Blå svärdslilja har i Flommens naturreservat en av få växtplatser i Sverige. Andra sällsynta växter i de låglänta kustavsnitten är martorn, klockgentiana och dvärglåsbräken.

Blå svärdslilja och martorn

På Landgrens holme i Flommenreservatet häckar årligen upptill 150 par skärfläckor. En uppföljning av häckningsframgången bedrivs sedan många år tillbaka efter att åtgärder satts in för att reducera omfattningen av predation och andra störningar.

I såväl naturliga vattensamlingar som i anlagda dammar på Falsterbonäsets golfbanor förekommer både grönfläckig padda och strandpadda. Viss utsättning av yngel har bidragit till att förstärka beståndet av grönfläckig padda.

Vellinge ängar sträcker sig längs Fotevikens östra strand. Ängarna är hårt betade av såväl nötkreatur som hästar. Den kraftiga ökningen av antalet rastande och övervintrande gäss i området har sannolikt inneburit ett alltför hårt betestryck på ängarna, vilket i sin tur bidragit till att det lokala beståndet av sydlig kärrsnäppa och många andra vadare reducerats dramatiskt.

Vellinge ängar

Öland

Högby hamn

I Högby hamns fågelskyddsområde på nordöstra Öland dominerar naturtyper som havsstrandängar, sandbankar och kalkgräsmarker, medan Lilla hamnen och Gjuskärr är små laguner som omges av de öppna, välbetade gräsmarkerna. De låglänta markerna översvämmas då och då av havsvatten, vilket medför att salttåliga växter som kustarun, saltnarv, gulkämpar och havssälting trivs.

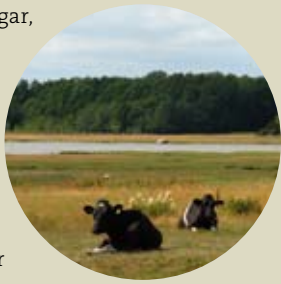

Lilla hamnen var den sista lokalen för grönfläckig padda på Öland. Sista spelande hannen hördes 1996, och idag finns det inget som tyder på att arten finns kvar i området. Genom projektet kan förhoppningsvis den grönfläckiga paddan etablera sig i lagunerna igen.

Sydöstra Ölands sjömarker

Den 28 km långa kustremsan från Gräsgård i söder till Södra Sandby i norr, är ett av Europas största sammanhängande område med öppna, kustnära gräsmarker. Det är en mycket viktig rastlokal för flyttande fåglar vår och höst. Här häckar sydlig kärrsnäppa, skärfläcka och brushane, tre målarter inom projektet LIFE–BaltCoast.

I sjömarkerna studeras häckningsframgången hos tofsvipa, sydlig kärrsnäppa och rödbena. I fem områden avlägsnas de rödrävar, grävlingar och kråkfåglar som har specialiserat sig på att äta vadarfåglarnas ägg och ungar. Studierna syftar till att se om häckningen lyckas bättre om antalet predatorer minskar.

Rödbena

Ottenby

Ölands södra udde är ett naturreservat med storslagen natur. De kustnära, vidsträckta, öppna, gräsmarkerna på Schäferiängarna har hävdats genom bete och slåtter i tusentals år. Slåtterängsarealen är idag 57 hektar. Ek, asp och al dominerar den artrika lövskogen i Ottenby lund. I Västra marken breder öppna, torrare gräsmarker med en och tokbuskage ut sig.

En lagun håller på att bildas utanför östra kusten. Förloppet är intressant att följa. Sandreveln blir större år för år, och lagunen avsnörs allt mer från Östersjön.

Ottenby är en mycket viktig rastlokal för flyttande fåglar, särskilt gäller det tättingar, vadare, änder och gäss. Sydlig kärrsnäppa häckar på Schäferiängarna och skärfläckan håller till på sandrevlarna. Inom projektet LIFE-BaltCoast återskapas öppet vatten i sjömarkerna, där utdikning och igenväxning pågått länge. Detta arbete är nödvändigt för groddjuren, men minst lika viktigt för vadarfåglarna.

Öland – ett referensområde

Erfarenheten av skötsel och restaurering av kustnära gräsmarker samt kunskapen om vadarna i de öländska sjömarkerna och predationen har gjort Öland till ett referensområde i projektet.

Sexfläckig bastardsvärmare – vanlig på kustnära ängsmarker

Groddjur

Groddjuren är den djurgrupp som har drabbats hårdast av förändringarna av de kustnära våtmarkerna. Decenniers utdikning, dränering och uppodling av deras livsmiljöer samt användandet av bekämpningsmedel och konstgödning har inneburit att flera arter står på gränsen till att försvinna ur vår fauna.

Samtliga groddjursarter är idag fridlysta i Sverige, och flera av deras uppehållsplatser finns inom de upprättade Natura 2000-områdena. Inom ramen för EU-projektet LIFE–BaltCoast skall groddjurens livsmiljöer längs de låglänta kustavsnitten runt Östersjön bevaras och nya småvatten skapas.

Alla våra groddjur är beroende av vatten. Äggen och larverna utvecklas i vattensamligar, och de vuxna djuren behöver närhet till vatten för att hålla huden fuktig.

Strandpadda och grönfläckig padda är två av de mest hotade groddjuren i landet, och båda är så kallade ”målarter” i projektet.

Spelande grönfläckig padda

Strandpadda på vandring

Strandpaddan är en kompakt, kortbent padda med en tydlig gul linje längs ryggraden. Den förekommer i Göteborgs skärgård, på några platser längs Hallandskusten samt i Skåne och Blekinge. Strandpaddan förs till hotkategorin ”sårbar“. Förbuskning av strandängar och igenväxning av lekvatten är några allvarliga hot mot arten. På vissa platser har biltrafiken visat sig skörda många offer när de vuxna djuren under varma nätter med hög luftfuktighet vandrar till och från lekplatserna.

Den grönfläckiga paddan känns lätt igen på sin grönmarmorerade rygg. Arten, som förs till hotkategorin ”akut hotad“, påträffas idag endast på ett fåtal platser i Skåne, Blekinge och på Öland. Stödinplantering av yngel och skapandet av nya lekvatten har inneburit att beståndet i viss mån återhämtat sig.

Anläggandet av damm för grönfläckig padda vid Ottenby

Fågellivet

Fågellivet på de betade strandängarna och vid kustlagunerna i södra Sverige är rikt och varierat. Vadarfåglarna är synnerligen väl anpassade för ett liv i dessa miljöer och utgör ett karakteristiskt inslag.

Våtmarkerna längs de låglänta kustavsnitten runt Östersjön är viktiga för vadarfåglarna på flera sätt. För många arter erbjuder de betade strandängarna lämpliga boplatser, men de är även viktiga rast- och viloplatser för flyttande vadare, inte minst för de arktiska häckfåglarna som under sensommaren och hösten passerar i tusental på sin väg till vinterkvarteren längre söderut.

Igenväxning och förbuskning av strandängarna har på många ställen runt Östersjön accelererat i takt med minskat bete. Detta har inneburit att många av de fågelarter som är beroende av ett öppet kustlandskap har minskat i antal. På några platser har, å andra sidan, ett för starkt betestryck visat sig få negativa följder för de lokala vadarna, och predationen av ägg och ungar har ökat som en följd av brist på lämpliga boplatser.

Rödspov och brushane

Inom ramen för EU-projektet LIFE–BaltCoast skall lämpliga kustbiotoper för vadare bevaras och återskapas, bl.a. genom ett väl anpassat betestryck.

Rödbenan är en av flera arter, knutna till de betade strandängarna och ”lagunlandskapet“, som visar en långsiktigt nedåtgående trend. Många andra vadare har däremot visat en dramatisk minskning i antal under de senaste decennierna. **Rödspov** och **sydlig kärrsnäppa** är två av dessa, och båda finns med på den svenska ”rödlistan“ (sårbara). **Brushanen** häckar inte längre i södra Sverige med undantag för Öland och Gotland, men kan fortfarande ses spela på lämpliga platser under vårflyttningen. **Skärfläckan** förs till hotkategorin ”missgynnad“ och löper samma risker att minska i antal som de övriga. Lokalt har dock skyddsåtgärder, som uppsättande av elstängsel mot predation och byggandet av dämmen mot tillfälliga högvatten, gett positiva resultat.

Rödbena och sydlig kärrsnäppa

Falsterbo Fågelstation

Falsterbo Fågelstation har bedrivit ringmärkning vid Falsterbo fyr i mer än 50 år. Fåglarna fångas i specialkonstruerade nät, ringmärks och släpps åter fria. Ringmärkningens ursprungliga syfte var att genom återfynd skapa en bild av de olika arternas flyttningsvägar samt häcknings- och övervintringsområden.

Sedan 1980 är fångsten standardiserad. Det innebär att de ca 25 000 fåglar som årligen ringmärks kan användas i miljöövervakningens tjänst. Fåglarna reagerar snabbt på miljöförändringar. Svängningarna i de årliga fångstsiffrorna ger oss indikationer på hur miljön förändras på gott och ont.

I fågelstationens regi bedrivs en omfattande kartläggning av häckfågelbestånden på strandängarna längs Vellinge kommuns låglänta kuster. Speciell uppmärksamhet ägnas de sällsynta arterna skärfläcka och sydlig kärrsnäppa, som båda har starka fästen i kommunen. Under hösten räknas de flyttande fåglarna. Året runt bedrivs även omfattande inventeringar av de rastande fåglarna längs kusterna och i våtmarkerna.

Varje år guidas tusentals personer vid fågelstationen. Viktiga målgrupper är barn och ungdomar, men även organisationer, föreningar, företag och andra erbjuds närkontakt med fåglar och en initierad inblick i fågelflyttningen, fågelstationens verksamhet, det ekologiska samspelet och aktuella miljöfrågor.

Skärfläcka

Ottenby Fågelstation och Naturum

Ottenby fågelstation och Naturum Ottenby ligger på Ölands södra udde vid fyren Långe Jan.

Ottenby är en av Sveriges främsta fågellokaler. Fågelstationen grundades 1946. Nätfångsten bedrivs på ett standardiserat sätt sedan 1972. Det stora antalet passerande flyttfåglar ger möjlighet till övervakning av förändringar i fågelfaunan.

Den stora kunskap som ringmärkningsverksamheten ger om fåglars flyttvägar, häcknings- och övervintringsområden kan man ta del av om man besöker Naturum Ottenby. Utställningen har fokus på fåglar och deras livsmiljöer, och visar bl.a. hur fåglarna orienterar under sin flyttning. Naturum presenterar också den lokala kulturhistorien och anordnar guidade vandringar i naturreservatet.

Ottenby har en lång historia och spåren efter mänsklig verksamhet är många. Här finns stenåldersboplatser, järnåldersgravar, medeltida fiskeläge och Kungsgården, som byggdes på Gustav Vasas order i mitten av 1500-talet. Kungsgårdens arrendator sköter hävden av reservatets betes- och slåttermarker med hjälp av många hundra nötkreatur och får. Markanvändningen har skapat de artrika strandängarna och sjömarkerna, och lantbrukets betesdjur är en förutsättning för att bevara dem i framtiden.

Sydlig kärrsnäppa och höksångare

Betesdjur skapar nytt livsrum

Förutom mjölk, kött och ull bidrar våra fyrfota vänner till viktiga livsmiljöer för växter, svampar och djur. På vilket sätt sker detta? Jo, betesdjuren håller nere gräs och örter och skapar en kortvuxen vegetationssvål. Genom tramp uppstår också områden med blottad, bar jord. Betesdjuren håller dessutom tillbaka buskage och vass och är på så sätt ovärderliga när det gäller att hålla landskapet öppet. Här finner vadarfåglar som strandskata, skärfläcka, tofsvipa, kärrsnäppa, rödbena, rödspov och brushane lämpliga häckningsplatser.

Betet gynnar också en mängd växter som inte trivs i högt gräs, t.ex. strandnål, ormax och honungsblomster, som är sällsynta arter upptagna på den svenska rödlistan. Bar mark efter betesdjurens tramp är lämpliga groningsplatser för många växters frön.

Honungsblomster

Ung Scottish Highland Cattle
– ny generation naturvårdare

Charolais
– verksam på Ölands sjömarker

Betet medför att små vattensamlingar på strandängarna inte beskuggas, och vattnet kan värmas upp snabbt under groddjurens lekperiod och trollsländornas äggläggning.

I Estland, Litauen och Tyskland skapas förutsättningar för återupptagen beteshävd inom ramen för projektet LIFE–BaltCoast, genom uppförandet av hägnader och skapandet av småvatten. Det ges också ekonomiskt bidrag till uppbyggandet av tåliga djurbesättningar.

I Skåne och på Öland saknas inte betesdjur. Däremot måste kunskapen om betydelsen av beteshävd i och kring våtmarker, liksom behovet av vattensamlingar i sjömarker och på strandängar, spridas bland markägarna. Lösningar för att inte skapa problem för djurhållare och betesdjur i fuktiga marker tas fram i samförstånd inom ramen för projektet.

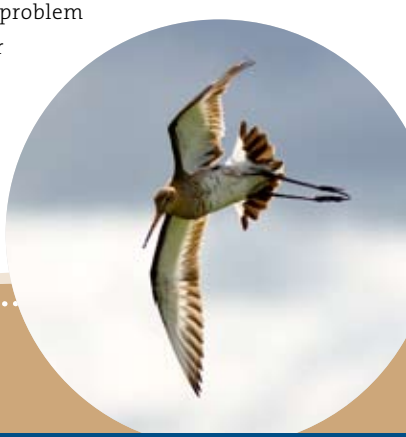

Rödspov
– gynnad av bete

Natura 2000 / LIFE

Natura 2000 – När det handlar om europeiskt naturskydd över landsgränserna är Natura 2000 ett enastående verktyg. Det började i slutet av 1970-talet med **EU:s Fågeldirektiv**. År 1992 följde **Art- och Habitatdirektivet** till skydd för växt- och djurliv och dess livsmiljöer. Båda direktiven förpliktigar EU:s medlemsstater att peka ut skyddsområden. Natura 2000 är namnet på det europeiska nätverk av skyddade område som nu sträcker sig från nordligaste Finland till sydligaste Italien.

Mer information finns på *www.ec.europa.eu/environment/nature/index_en.htm*

LIFE – Sedan 1992 finns inom den Europeiska Unionen ett **LIFE-program** (**L´I**nstrument **F**inancier pour l´**E**nvironnement) med syftet att bidra ekonomiskt till miljö- och naturskyddsåtgärder. Målet för fonden LIFE–Natur är att skydda livsmiljöer (habitat) och arter i Europa. Inom LIFE-programmet medfinansieras föregångsprojekt som LIFE–BaltCoast, i olika Natura 2000-områden.

Mer information finns på *www.ec.europa.eu/environment/life/index.htm*

Internationellt nätverk för ännu bättre naturvård

Internationella projekt är av stor betydelse för naturvården. Att värna, vårda och visa våra särskilt värdefulla naturområden är inte bara en regional eller nationell uppgift, utan i allra högsta grad en global utmaning.

I detta sammanhang har ”Expert-besöken” som genomförs inom LIFE–BaltCoast en nyckelfunktion. En mindre grupp specialister besöker de olika områdena i de deltagande länderna. De diskuterar problem, lösningar och framsteg med förvaltare och naturvårdare på plats.

Detta ”expertutbyte” samt årliga workshops, seminarier och möten under projekttiden bidrar till att viktiga erfarenheter sprids bland deltagarna. Den gemensamma kunskapsbank som byggs upp kommer i slutet av projektet att presenteras i en rapport ”Best-Practice-Guidelines till skydd för Östersjöns kustlaguner”.

Projektarbetet och dess resultat presenteras löpande på hemsidan *www.life-baltcoast.eu* samt i broschyrer, på informationstavlor i projektområdena och på möten, guidningar och föredrag.

Projektet

Titel – Restaurering av Östersjöns kustlaguner
Rehabilitation of Baltic Coastal Lagoon Habitat Complex (LIFE–BaltCoast) (LIFE05NAT/D/00152)

Partners – Danmark: Skov- og Naturstyrelsen, Amphi Consult/Lars Briggs, Saltholmsejerlauget; **Sverige:** Nature/Claes Andrén, Vellinge kommun, Länsstyrelsen i Kalmar, Länsstyrelsen i Gotland; **Estland:** Eesti Vabariigi Keskkonnaministeerium, Keskkonnaamet, Kihnu Väina Merepark, MTÜ Pohjakonn; **Litauen:** Lietuvos gamtos fondas; **Tyskland:** Stiftung Naturschutz Schleswig–Holstein (projektägare), Landesamt für Lantwirtschaft – Umwelt und Ländliche Räume, NABU Wasservogelreservat Wallnau, Universität Hamburg – Department Biologie

Finansiering – EU-kommissionen, Generaldirektoratet för Miljö – LIFE, Stiftung Naturschutz Schleswig–Holstein samt alla partnerorganisationerna

Projektperiod – maj 2005 till december 2011

Kontakter och information –

Länsstyrelsen i Kalmar
391 86 Kalmar
Tel: 0480–82 000

Ottenby Fågelstation
Naturum Ottenby
www.sofnet.org/ofstn/

Vellinge kommun
235 22 Vellinge
Tel: 040–425 000

Falsterbo Fågelstation
239 40 Falsterbo
www.skof.se/fbo/

Life–BaltCoast
project@life-baltcoast.eu
www.life-baltcoast.eu

Layout: vertikal! & Sturnus; Text & översättning: P-G. Bentz & S. Forslund; Foton: Stiftung Naturschutz & Partners, P-G. Bentz ©, M. Forslund © & H. Karlsson/N ©